

ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗМІРУ ТА ЧАСТОТИ ВЖИВАННЯ РІЗНИХ ТИПІВ РЕЧЕНЬ У ТВОРАХ Г. ГРАССА

Бухінська Т. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті досліджено розмір та частоту вживання простих, складносурядних, складнопідрядних і ускладнених речень у прозових творах Гюнтера Грасса. Всі речення за розміром поділено на короткі, середні, довгі та наддовгі. Особливу увагу приділено виявленню відмінностей у розмірі різних типів речень у різножанрових творах автора.

Ключові слова: текст, індивідуальний стиль, частота вживання, середня довжина речення.

Бухинская Т. В. Характеристика размера и частоты употребления разных типов предложений в произведениях Г. Грасса. В статье исследуется размер и частота употребления простых, сложносочинённых, сложноподчинённых и предложений усложнённого типа в прозаических произведениях Гюнтера Грасса. Все предложения разделены по размеру на короткие, средние, длинные и сверхдлинные. Особое внимание уделяется выявлению отличий в размере разных типов предложений в разножанровых произведениях автора.

Ключевые слова: текст, индивидуальный стиль, частота употребления, средняя длина предложения.

Bukhinska T. V. The Characteristics of the size and the frequency of the usage of different types of sentences in the works by G. Grass. The article presents an investigation of the frequency of usage, as well as the size of various types of simple, compound, subordinate and complex sentences in the novel and stories by G. Grass. Depending on the size, all the sentences have been divided into short, middle, long and extra long. The article highlights differences in the size of different types of sentences in the multi genre works of author.

Key words: text, individual author's style, frequency of the usage, average size of the sentence.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Розмір та структура речення є постійними атрибутами синтаксису художнього твору. Довжину речення можна розглядати як функцію від його структури. У цьому легко переконатися, порівнявши середню довжину речення та розподіл простих і складних речень у текстах.

Довжина речення відмінна не лише у творах різних авторів, вона може змінюватися також у різножанрових текстах одного автора. Розмір речення літературного твору має значення для характеристики стилю автора.

Вивчення стилю письменника дає підстави констатувати, що розміри речень не є випадковою величиною, яка залежить лише від «бажання», а детерміновані іншими елементами стилю. Досить значні коливання середньої довжини речення в різних творах одного автора свідчать про істотні зміни в його стилі, які слугують показниками творчої еволюції письменника. Синтаксичний аналіз творів автора удокладнює, що так звана індивідуальна авторська картина світу має в цих текстах відображений характер і володіє специфічними рисами мовної особистості її творця.

Актуальність проведеного нами дослідження визначається тим, що для вивчення індивідуально-авторського стилю окремого письменника велику роль відіграють знання розподілу синтаксичних структур у творі та їхня довжина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розмір речення та частота вживання різних типів речень належать до тих ознак тексту, над якими працюють протягом майже 100 років. В останній третині XIX століття Л. Шерманн (1888) розпочав вивчення довжини речення як характеристики стилю. Згодом важливі дослідження із цієї теми здійснили: на матеріалі англійської мови – Г. Юл (1939), О. Вільямс (1969), К. Бух (1969), Г. Зіхел (1974), В. А. Кухаренко (1973, 2002), М. Д. Кирилова (1987), Ю. П. Бойко (2002); на матеріалі німецької мови – В. Г. Адмоні (1973, 1986), С. А. Шубик (1969), І. Г. Марголін (1973), К. Кюлер (1982), Г. Гойпс (1983), Г. Альтманн (1988), П. Браун (1993), Б. Ніраус (1997), К.-Г. Бест (2001, 2002), М. Віттек (2001), Т. В. Бухінська (2007). Питання розміру речень в інших мовах розробляли також Г. А. Лесскіс (1964), П. Вашак (1974), Г. М. Акімова (1990), М. Роукк (2000), Й. Цуо (2001) та інші.

Окресленню довжини різних типів речень та з'ясуванню частоти їх вживання в різних жанрах художньої літератури присвячено порівняно невелику кількість наукових розвідок. Передують таким дослідженням текстів визначення матеріалу для опрацювання. Матеріал повинен становити не уривки, а закінчені тексти. Важливе значення має довжина текстів. На нашу думку, як у довгих багатотомних, так і надто коротких текстах може виявитись інший поділ, і тому визначають нижню межу (150 речень). Установлюють її інтуїтивно, враховуючи попередні напрацювання.

Матеріалом дослідження послуговували твори Г. Грасса: *Meine grüne Wiese: Kurzprosa. Aus dem Tagebuch einer Schnecke. Der Butt.* Методом суцільної вибірки із цих творів (з кожної 2–5 сторінок) отри-

мано 1935 речень, з них виявилось: 1206 простих речень (ПР), 104 складносурядних речення (ССР), 375 складнопідрядних речень (СПР) та 250 речень ускладненого типу (РУТ).

Мета пропонованої студії – з'ясувати довжину різних типів речень та простежити частоту їх вживання у творах Г. Грасса. Нашим **завданням** було дослідити, чи не виявляється відмінності в розмірі речень та в частоті їх вживання в різних творах одного автора, адже, як стверджують В. Фляйшер та Г. Міхель, середня довжина речення літературного твору може мати достатньо важливе значення для характеристики стилю письменника [8, 122]. Проаналізувавши синтаксичну структуру художніх текстів у німецькій мові, ми звернули увагу, що загальна середня довжина речень у цих творах (16 слів) зазнавала різних модифікацій: з одного боку, прості поширені речення іноді досягали довжини більше 40 слів (Т. Манн), а з іншого – траплялися складнопідрядні та ускладнені речення довжиною всього 10–15 слів (К. Тухольський) [2].

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою досягнення поставленої мети ми вивчали різножанрові твори письменника: роман та оповідання. Розподіл різних типів речень у романі та оповіданнях автора подано в таблиці 1.

Для визначення відповідностей та відмінностей між наведеними в таблиці величинами використовуємо критерій хі-квадрат – χ^2 , який отримав протилежні за змістом назви: коефіцієнт відмінності, критерій відповідності. В. І. Перебийніс стверджує, що за допомогою критерію χ^2 можна з'ясувати і наявність відповідностей, і наявність розходжень між розподіленням частот досліджуваних величин. Найбільш поширеною формулою для обчислення χ^2 є:

$$\chi^2 = \sum \frac{(O - E)^2}{E}$$

де O – фактично отримані величини, E – теоретично очікувані величини.

Досвід застосування квантитативних методів показує, що критерій χ^2 є ефективним і достовірним при порівнянні досліджуваних матеріалів, неоднакових за обсягом [4].

Критерій χ^2 використовується в статистиці не лише для дослідження відповідності (або

відмінності) між емпіричними та теоретичними частотами, а й для встановлення наявності чи відсутності зв'язку між ознаками. Якщо сума χ^2 перевищує критичну величину, це означає, що між ознаками, частоти яких були піддані аналізу, існує взаємозв'язок. Однак сума χ^2 дає змогу встановити лише наявність або відсутність зв'язку, але не її міру. Останню можна визначити з допомогою коефіцієнта взаємної спряженості K (Ф) [5].

Розрахунки щодо відповідності (чи відмінності) вживання синтаксичних структур у різножанрових художніх текстах у творах Г. Грасса за допомогою критерію χ^2 та коефіцієнта K наведено в таблиці 2. Отже, отримана сума $\chi^2 = 2,3$ є статистично важливою і показує наявність відмінностей у вживанні синтаксичних структур у романах та оповіданнях Г. Грасса, однак є незначною. Ці відмінності спонукають до констатації існування внутрішньо-авторської варіативності, яку необхідно враховувати при вивченні індивідуально-авторського художнього мовлення.

У синтаксичній структурі твору, у виборі структурно-семантичних типів речень, у їхній довжині передаються всі емоційно-експресивні відчуття автора, специфіка його сприйняття дійсності [3].

Досліджуючи довжину речень (таблиця 3), ми з'ясували, що за простими статистичними підрахунками середня довжина ПР в романі та оповіданнях становить відповідно 8.30 та 7.37 слова, ССР – 22.75 та 16.00, СПР – 21.05 та 18.11, РУТ – 36.03 та 31.6 слова.

Середню довжину речення в нашій роботі визначено за кількістю слів у проаналізованому тексті, групі текстів або фрагменті тексту, поділеному на загальну кількість речень у цьому масиві тексту. А отже, ми поділяємо погляди деяких вчених стосовно того, що довжина речення безпосередньо пов'язана зі змістом тексту, дистрибуцією та стилістичною функцією в тексті.

Увесь корпус речень було розбито за розміром на чотири підкласи: короткі (КР) – до 10 слів, середні (СР) – 11–30 слів, довгі (ДР) – 31–60 слів та наддовгі (НДР) – більше 60 слів. Отримані результати та розподіл підкласів у різних типах речень у всіх творах Г. Грасса (%) запропоновано в таблиці 4.

Таблиця 1

Розподіл різних типів речень у романах та оповіданнях Г. Грасса

Жанр	ПР	ССР	СПР	РУТ	Разом
Роман	962	77	301	199	1539
Оповідання	244	27	74	51	396
Разом	1206	104	375	250	1935

Таблиця 2

Величини суми χ^2 та коефіцієнта спряженості K для розподілу різних типів речень у романах та оповіданнях Г. Грасса

Жанр	ПР		ССР		СПР		РУТ	
	χ^2	K	χ^2	K	χ^2	K	χ^2	K
Роман	0,11				0,15			
Оповідання			2,04					

$\sum \chi^2 = 2,3$

Таблиця 3

Довжина різних структурних типів речень у творах Г. Грасса

Жанр	ПР	ССР	СПР	РУТ	Середня довжина
Роман	8.30	22.75	21.05	36.03	15.10
Оповідання	7.37	16.00	18.11	31.60	13.08
Середня довжина	8.11	21.00	20.47	35.12	14.0

Таблиця 4

Розподіл підкласів у різних типах речень у всіх творах Г. Грасса (%)

	Усього речень	Короткі		Середні		Довгі		Наддовгі	
		Усього речень	Частота вживан.	Усього речень	Частота вживан.	Усього речень	Частота вживан.	Усього речень	Частота вживан.
Всього речень	1935	998	51.6	736	38.0	182	9.4	19	0.1
ПР	1206	926	76.8	276	22.9	3	0.2	1	0.1
ССР	104	7	6.7	85	81.7	11	10.6	1	1.0
СПР	375	65	17.3	256	68.3	54	14.4	-	-
РУТ	250	-	-	119	47.6	114	45.6	17	6.8

Таблиця 5

Розподіл підкласів речень у романах та оповіданнях Г. Грасса

Жанр	КР	СР	ДР	НДР	Разом
Роман	771	603	147	18	1539
Оповідання	227	133	35	1	396
Разом	998	736	182	19	1935

Таблиця 6

Середня довжина різних підкласів речень у Г. Грасса

Жанр	КР	СР	ДР	НДР	Середня довжина
Роман	6.02	18.39	42.52	70.06	15.10
Оповідання	5.52	18.69	38.94	80.00	13.08
Середня довжина	5.9	18.44	41.83	70.57	14.69

Таблиця 7

Величини суми χ^2 та коефіцієнта спряженості К для розподілу підкласів речень у романах та оповіданнях Г. Грасса

Жанр	КР		СР		ДР		НДР	
	χ^2	К	χ^2	К	χ^2	К	χ^2	К
Роман			4.18	0.05	0.19		2.72	
Оповідання	6.58	0.06						

$\Sigma \chi^2 = 13,67$ при $df = 3$ критична величина $\chi^2_{0,05} = 7,81$; $\chi^2_{0,01} = 11,34$

Отримані результати свідчать, що Г. Грасс надає перевагу простим коротким та складносурядним середнім за розміром реченням.

Нам видається доцільним дослідити, як письменник вживає різні підкласи речень в окремих жанрах. Дані наведено в таблиці 5.

Середня довжина підкласів речень в окремих жанрах художньої літератури показано в таблиці 6.

Якщо розглядати абсолютні величини, то у досліджуваного письменника помічено досить незначне відхилення середньої довжини речень у творах різних жанрів. Дані наших обчислень засвідчують, що в цілому романи та оповідання особливих відмінностей у довжині синтаксичних структур не мають, оскільки вони належать до одного функціонального стилю – художньої літератури.

Подані в таблиці 5 показники середньої довжини речення є абсолютними величинами і не можуть демонструвати, наскільки значущі відхилення між ними, а також речення якого розміру переважають у романах та оповіданнях письменника. Точніші статистичні обчислення можна отримати, послугуючись критерієм χ^2 та коефіцієнтом К (табл. 7).

Обчисливши значення χ^2 та К для довжини речень у досліджуваних творах, ми виявили, що в деяких із них існують певні відхилення у вживанні різних за розміром речень в окремих жанрах. Про це свідчить сума χ^2 , яка перевищує критичну величину (при $df = 3$ і $P = 0,05$ для наших таблиць критичною та значущою буде сума $\chi^2 = 7,81$, а для $P = 0,01 - \chi^2 = 11,34$).

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Для творів Г. Грасса, що очевидно на основі виконаного дослідження, є характерним вживання коротких речень в оповіданнях та середніх за розміром речень у романі. Досить незначна різниця середньої довжини синтаксично складних структур зумовлена невеликим обсягом деяких досліджуваних оповідань, що і логічно, оскільки надто довгих речень у невеликих творах бути не може, інакше це спричинить складність розуміння змісту.

На підставі отриманих даних можна зробити висновок, що мова будь-якого письменника не є чимось незмінним. У кожному з його творів існують певні відмінності. Досліджені нами твори засвідчили, що і в різних жанрах одного автора в плані вживання різних синтаксичних структур відбуваються певні зміни в мові.

У перспективі нам видається доцільним вивчити розмір та частоту вживання різних типів речень в німецькій мові у текстах професійного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Ю. П. Вживання підрядних речень у текстах різних функціональних стилів (на матеріалі англомовної прози та публіцистики) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю. П. Бойко. – Одеса, 2002. – 20 с.
2. Бухінська Т. В. Розмір та частота вживання різних типів речень у німецькій мові (на матеріалі художньої прози та публіцистики) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Тетяна Вікторівна Бухінська. – Чернівці, 2007. – 488 с.
3. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 220 с.
4. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. – Черновцы : Рута, 2004. – 190 с.
5. Перебийніс В. І. Статистичні методи для лінгвістів / В. І. Перебийніс. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 168 с.
6. Altmann G. Verteilungen der Satzlängen / Gabriel Altmann // In: Schulz, K.-P., Glottometrika 9. – Bochum : Brockmeyer, 1988. – S. 147–169.
7. Best K.-H. Satzlängen im Deutschen: Verteilungen, Mittelwerte, Sprachwandel / Karl-Heinz Best // Göttinger Beiträge zur Sprachwissenschaft, 7. – Göttingen : Peust und Gutschmidt, 2002. – S. 7–33.